

Kościuk, Agnieszka

Mądrość ludowa po śląsku

Etnolingwistyka 21, 301-302

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

nemu kontekstowi funkcjonowania języka kaszubskiego (s. 16–18). Obracht-Prondzyński uważa, że dzięki przyjętej w styczniu 2005 roku ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym po raz pierwszy język kaszubski znalazł się pod prawną ochroną, co jest ewenementem w historii społeczności kaszubskiej (s. 17). Bardzo cennym uzupełnieniem rozważań na temat statusu kaszubszczyzny będzie z pewnością artykuł J. Zieniukowej pt. *Zmiany w statusie języka kaszubskiego od połowy XX wieku do początku XXI wieku* publikowany w niniejszym tomie „Etnolingwistyki”. Autorka prezentuje w nim najnowszą historię kaszubszczyzny (od 1945 roku) oraz stan współczesny języka kaszubskiego.

Podsumowując należy podkreślić, że książka Cezarego Obrachta-Prondzyńskiego jest

bogatym w informacje przewodnikiem, w którym w sposób przystępny i przejrzysty przedstawione zostały najważniejsze zagadnienia kulturalno-społeczno-polityczne związane z dzisiejszymi Kaszubami. Autor oparł się na najnowszym stanie badań, wydo był i podkreślił uniwersalność i wyjątkowość społeczności kaszubskiej, jej różnorodność, a zarazem jedność. *Kaszëbi dzys. Kùltura – Jãzëk – Tożsamość* to z pewnością interesujące i przydatne kompendium, rozbudzające zainteresowania tematyką kaszubską, którą – co należy podkreślić – intensywnie zajmują się współcześnie nie tylko historycy i socjologowie, ale również językoznawcy, folklorysty i etnologowie.

Monika Grzeszczak

MĄDROŚĆ LUDOWA PO ŚLĄSKU

Dorota Simonides, *Mądrość ludowa. Dziedzictwo kulturowe Śląska Opolskiego*, t. III serii „Dziedzictwo Kulturowe”, pod red. Teresy Smolińskiej, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 2007, 312 s., il.

Praca Doroty Simonides *Mądrość ludowa. Dziedzictwo kulturowe Śląska Opolskiego*, wydana nakładem Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Wrocławiu w 2007 r., stanowi trzeci tom PTL-owskiej serii „Dziedzictwo Kulturowe”, przygotowany pod redakcją Teresy Smolińskiej. Dotychczas w serii tej ukazała się publikacja pod redakcją Zygmunta Kłodnickiego *Dziedzictwo kulturowe Dolnego Śląska* (Wrocław 1996) oraz książka autorstwa Barbary Pabian *Dziedzictwo kulturowe Częstochowskiego. Wierzenia, zwyczaje i obrzędy rodzinne* (Wrocław 2005).

Wydawnictwo ma charakter monograficzny; zostało poświęcone kulturze tradycyjnej Śląska Opolskiego, zwłaszcza w jej duchowym i społecznym wymiarze. D. Simonides, autorka wielu wcześniejszych publikacji dotyczących kultury ludowej Śląska – m.in. *Baśń i podanie*

górnos Śląskie (Katowice 1961), *Kumotry diobła. Opowieści ludowe Śląska Opolskiego* (Warszawa 1977), *Folklor Górnego Śląska* (red., Katowice 1989) – w pierwszych słowach *Wstępu* wyjaśnia: „Praca niniejsza powstała z potrzeby przypomnienia starszemu pokoleniu dziedzictwa kulturowego ich przodków, a młodzieży uświadomienia wartości tkwiących w tradycji ludowej” (s. 7). Książka skierowana jest więc nie tylko do ścisłego grona badaczy podjętej przez autorkę tematyki, ale stawia przed sobą także cele popularyzatorskie. Dalsza lektura dowodzi, że zamyśl ten jest z powodzeniem realizowany.

Całość otwiera rozdział *Z badań nad górnos Śląskim dziedzictwem kulturowym*, sytuujący dotychczasowe zainteresowania naukowe Śląskiem Opolskim na szerszym tle Górnego Śląska. Chronologiczny przegląd stanu badań, od początku XIX w. po czasy najnowsze, przypomina sylwetki badaczy kultury ludowej tego terenu, zarówno pochodzących ze Śląska (m.in. Józef Lompa, ks. Emil Szramek, Adolf Dygacz), jak i spoza niego (m.in. Rosjanin Izmaïł Sriezniewski, Lucjan Malinowski, Niemiec Julius Roger), podaje ważniejsze publikacje oraz instytucje i inicjatywy przyczyniające się do roz-

woju badań nad śląską tradycją ludową. Osobny podrozdział poświęcono współpracy badawczej niemiecko-polskiej w omawianym zakresie z przełomu XIX i XX w. W główną problematykę wprowadzają także drugi z rozdziałów, *Korzenie śląskiej kultury ludowej*. Ta części publikacji podaje czynniki kształtowania się kultury ludowej omawianego obszaru oraz wyjaśnia, że choć o poważniejszych zainteresowaniach kulturą ludową Śląska można mówić dopiero od początku XIX w., to dane z tej dziedziny w różnej formie rejestrowano także we wcześniejszych stuleciach. Na tej podstawie zostały przybliżone wierzenia i zwyczaje wsi śląskiej od średniowiecza po wiek XVIII. W ostatnim z podrozdziałów opisano zaś genezę śląskiego muzykowania i folkloru tanecznego.

Zasadnicza część pracy zawiera się w sześciu dalszych rozdziałach. Obrzędowości do rocznej dotyczy trzeci z kolei, *Życie wpisane w cykl czterech pór roku*. Przegląd tego obszernego zagadnienia autorka rozpoczęła od opisu ludowego cyklu zimowego (m.in. *wodzenie niedźwiedzia, babski comber, pogrzeb basa*), następnie cyklu wiosennego (m.in. *topienie marzanny, majenie domów*), a zakończyła cyklem letnim i jesiennym (m.in. *Matka Boska Zielna, żniwniak*). Natomiast na opisie obrzędowości rodzinnej i praktyk z nią związanych typowych dla Śląska Opolskiego skupiła się w kolejnych dwóch rozdziałach: *Wspólnota radości* (narodziny, wesele, życie dojrzałe) oraz *Jesień życia* (wycug, śmierć, pogrzeb, kontakt ze zmarłymi).

Myślenie magiczne typowe dla kultury ludowej przejawia się w tradycyjnych praktykach mających na celu ochronę zdrowia i życia. Temu zagadnieniu poświęcono rozdział *Lecznictwo ludowe*. Mowa w nim o chorobach najczęściej trapiących mieszkańców wsi, rytuałach leczniczych i roli uzdrowicieli w społeczności wiejskiej (z podaniem indywidualnych przykładów, m.in. „ortopedy” z Ligoty Zabrzeńskiej). Tradycyjne lecznictwo w dużej mierze oparte było na wiedzy o właściwościach ziół. Szczegółowiej autorka opisała ją w następnym rozdziale, *Przyroda w wierzeniach ludowych*. Ta część przybliżyła ponadto wierzenia związane z kosmosem (słońcem, księżycem, gwiazdami), ziemią i żywiołami, a także roślinami i zwierzętami.

Demonicznej stronie świata nadprzyrodzonego poświęcono miejsce w ostatnim z rozdziałów, *Człowiek pokonuje demony*, gdzie znalazły się opisy takich wytworów ludowej wyobraźni, jak demony (w tym polne, leśne, wodne i podziemne), półdemony (zmora, czarownica, strzyga i upiór) oraz strachy.

Książkę zamyka obszerny wybór bibliografii i streszczenie w języku niemieckim, zaś całość wzbogacają archiwalne i współczesne fotografie. Każdy z opisywanych aspektów kultury ludowej Śląska Opolskiego, czy to z zakresu obrzędowości, czy wiedzy i wierzeń, autorka stara się sytuować w konkretnych ramach czasowych, dzięki czemu czytelnik otrzymuje wgląd w rozwój i przemiany tej tradycji. To dobrze, bo przecież nie jest ona – jak niejednokrotnie sugerują wydawnictwa popularne – skostniała i odporna na wpływy zewnętrzne.

Wielką zaletą publikacji jest przystępność przekazu mimo zgromadzenia wielu szczegółowych danych. Ta cecha sprawia, że krąg jej odbiorców, zgodnie z zamierzeniem, niewątpliwie jest szeroki. Omówione wydawnictwo z powodzeniem może więc służyć nie tylko badaczom i wielbicielom tradycji Śląska Opolskiego, lecz również np. jako pomoc dydaktyczna z zakresu kultury regionalnej w śląskich szkołach. Być może z uwagi na tego typu użyteczność pracy zdecydowano o zamieszczeniu wszystkich przypisów dopiero na końcu tekstu, co może jednak stanowić pewną niedogodność techniczną dla części czytelników.

D. Simonides udało się zgromadzić w jednej książce sedno tego, co nazwała tytułową „mądrością ludową”, wyrażającą się we wszystkich zjawiskach, „które łączyły ludność w jedną wspólnotę regionalną” (s. 259). W publikacji nie poświęcono miejsca na obszerniejsze omówienie „estetyki ludowej” – kultury materialnej i sztuki ludowej Śląska Opolskiego. Oczywiście, te zagadnienia wykraczałyby znacznie poza założone ramy tematyczne, może więc znajdują się w kolejnym wydawnictwie badaczy bogatej śląskiej tradycji? Dla etnolingwistów zaś interesująca byłaby praca w większym zakresie wykorzystująca ustalenia odnośnie dialektu śląskiego oraz opisująca inne zagadnienia związane z językiem.

Agnieszka Kościuk